

Universitätsbibliothek Wuppertal

C. PLINII|| SECVNDI|| HISTORIAE|| MVNDI|| LIBRI XXXVII,||

Plinius Secundus, Gaius

[Lugduni], 1582

Liber XIX

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1752](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1752)

C. PLINII SECVNDI NATV-
RALIS HISTORIÆ

LIBER XIX.

PROOEMIUM.

10 **S**IDERVM quoque tempestatumque ratio, vel imperitis faci-
li, atque indubitato modo monstrata est: verèque intelligenti-
bus non minùs conferunt rura deprehendendo cælo, quàm fi-
deralis scientia agro colendo. Proximam multi hortorum cu-
ram fecere. Nobis non protinus transire ad ista tempestium vi-
detur. Miramurque quosdã scientiæ gratia, eruditionis suæ glo-
riam ex his petentes tam multa præteruisse, nulla mentione ha-
bita tot rerum sponte curave prouenientium, præsertim cum
plerisque earum pretio vsuque vitæ maior etiam, quàm frugibus, perhibeatur autoritas.
Atque vt à confessis ordiamur vtilitatibus, quæque nõ solum terras omnes, verùm etiam
maria repleuere: feritur, ac dici neque inter fruges, neque inter hortensia potest, linum. *de lino*
Sed in qua non occurret vitæ parte, quòdve miraculum maius, herbam esse quæ admo-
20 ueat Ægyptum Italiæ: in tantum, vt Galerius à freto Siciliae Alexandriam septima die
peruenerit, Babilius sexta, ambo præfecti: æstate verò proxima Valerius Marianus ex
Prætorijs Senatoribus, à Puteolis nono die lenissimo flatu herbam esse, quæ Gadeis ad
Herculis columnas septimo die Ostiam afferat, & citeriorem Hispaniam quarto, pro-
uinciam Narbonensem tertio, Africam altero: quod etiam mollissimo flatu contigit C.
Flacco legato Vibij Crispi Proconsulis? Audax vita, scelerum plena, aliquid feri, vt ven-
30 tos procellasque recipiat: & parum esse fluctibus solis vehi. Iam verò nec vela fatis esse
maiora nauigijs. Sed quamuis amplitudini antennarum singulæ arbores sufficiant, super
eas tamen addi velorum alia vela: præterque alia in proris, & alia in puppibus pandi, ac
tot modis prouocari mortem. Denique tam paruo femine nasci, quod orbem terrarum
30 vltro citroque portet, tam gracili auena, tam non altè à terra tolli: neque id viribus suis
necti, sed passum tusumque & in mollitiem lanæ coactum, iniuria naturæ, ac summa au-
dacia, & quò peruenire nulla execratio sufficit, cõtra inuentorem dictum suo loco à no-
bis: cui fatis non fuit hominem in terra mori, nisi periret & insepultus. At nos priore li-
bro imbres & flatus cauendos, frugum causa victusque, præmonebamus. Ecce feritur ho-
minis manu, metitur eiusdem hominis ingenio, quod ventos in mari optet. Prætereà vt
sciamus fauisse pœnas, nihil gignitur facilius, vt sentiamus nolente id fieri natura: vrit
agrums, deteriorẽque etiam terram facit.

*De lini satione, & generibus eius, & quomodo perficiatur, & de mappis, & lino
non ardente, & quando primum in theatris vela.*

CAPVT I.

40 **S**eritur sabulosis maximè, vnòque sulco, nec magis festinat aliud. Vere satum æstate
vellitur: hanc quoque terræ iniuriam facit. Ignoscat tamen aliquis Ægypto serenti,
vt Arabiæ Indiæque merces importet: itane & Gallia censentur hoc reditu? montesq;
mari oppositos esse non est fatis, & à latere Oceani obstare ipsum quod vocant ina-
ne? Cadurci, Caleti, Ruteni, Bituriges, vltimique hominum existimati Morini, imò vero
Gallia vniuersa vela texunt. Iam quidem & transrhenani hostes, nec pulchriorem aliam
vestem eorum fœminæ nouere. Qua admonitione succurrit, quod M. Varro tradit,
in Serranorum familia gentilitium esse, fœminas linea veste non vti. In Germania au-
tem defossi atque sub terra id opus agunt. Similiter & in Italia^a ratione alia inter Padum
50 Ticinũque amnes, vbi à Setabi tertia in Europa lino palma: secundam enim in vicino
Allianis capeffunt Retouina, & in Æmilia via Fauentina. Candore Allianis semper cru-
*a T. regione
aliena*

dis Fauentina præferuntur: Retouinis tenuitas summa densitasque, candor æquè vt Fauentinis, sed lanugo nulla: quod apud alios gratiam apud alios offensionem habet. Nervositas filo æqualior penè quàm araneis, tinnitúsque, cum dente libeat experiri: ideo duplex, quàm cæteris, pretium. Et Hispania citerior habet splendorem lini præcipuum, torrentis in quo politur natura, qui alluit Tarraconè. Et tenuitas mira, ibi primùm carbasis repertis. Non dudum ex eadem Hispania Zœlicum venit in Italiam, plagis vtilissimum. Ciuitas ea Callæciæ & Oceano propinqua. Est sua gloria & Cumano in Campania, ad piscium & alitum capturam. Eadè & plagis materia. Neque enim minores cunctis animalibus infidias, quàm nobismetipsis lino tendimus. Sed Cumanæ plagæ concidunt apros, & hæc casésve ferri aciem vincūt. Vidimusq; iam tantè tenuitatis, vt anulum hominis cum 10 epidromis transirent, vno portante multitudinè qua saltus cingerentur. Nec id maximè mirum, sed singula earum stamina centeno quinquageno filo constare, sicut paulo ante Iulio Lupo, qui in præfectura Ægypti obiit. Mirentur hoc, ignorâtes in Ægyptij quondâ regis, quem Amasim vocant, thorace in Rhodiorum insula ostendi in templo Mineruæ c c c l x v. filis singula fila constare. Quod se expertum nuper Romæ prodidit Mutianus ter Consul, paruâque iam reliquias eius superesse hac experientium iniuria. Italia & Peliginis etiamnum linis honorem habet, sed fullonum tantùm in vsu. Nullum est cædius, lanæve similis: sicut in culcitris præcipuam gloriam Cadurci obtinent. Galliarum hoc & tomenta pariter inuentum. Italiæ quidem mos etiam nunc durat in appellatione stramenti. Ægyptio lino minimum firmitatis, plurimum lucri. Quatuor ibi genera: Ta- 20 niticum, ac Pelusiaticum, Buticum, Tentyriticum, cum regionum nominibus, in quibus nascuntur. Superior pars Ægypti in Arabiam vergens gignit fruticem, quem aliqui gossipion vocant, plures xylon, & ideo lina inde facta xylyna. Paruus est, similèmq; barbatae nucis defert fructum, cuius ex interiore bombyce lanugo netur. Nec vlla sunt eis candore mollitiæve præferenda. Vestes inde sacerdotibus Ægypti gratissimæ. Quartum genus Orchomeniû appellant. Fit è palustri velut harundine, duntaxat pannicula eius. Asia è genista facit lina ad retia præcipua, in piscando durantia, frutice madefacto x. diebus. Æthiopes Indique è malis, Arabes cucurbitis, in arboribus, vt diximus, genitis. Apud nos maturitas eius duobus argumētis intelligitur, intumescente semine, aut colore flauescente. Tum euulsum, & in fasciculos manuales colligat ū, siccat in Sole pendens conuersis 30 supernè radicibus vno die, mox quinque aliis, in contrarium inter se versis fascium cacuminibus, vt semen in medium cadat. Inter medicamina huic vis, & in quodam rustico ac prædulci Italiæ transpadanæ cibo, sed iam pridem sacrorum tantùm gratia. Deinde post messem triticeam virgæ ipsæ merguntur in aquam solibus tepefactam, pondere aliquo depressæ. Nulli enim leuitas maior. Maceratas, indicio est membrana laxatior. Iterumq; inuersæ, vt prius, Sole siccantur. Mox arefactæ in saxo tunduntur stupario malleo. Quod proximum cortici fuit, stupa appellatur, deterioris lini, lucernarū ferè luminibus aptior. Et ipsa tamè pectitur ferreis hamis, donec omnis membrana decorticetur. Medullæ numerosior distinctio, cādore, mollitia Linumque nere & viris decorū est. Cortices quoq; decussi clibanis & furnis præbent vsu. Ars depectendi digerendique: Iustum è quinquagenis fascium libris quinas denas carminari. Iterum deinde in filo politur, illisum crebrò in silice ex aqua: textumque rursus tunditur clavis, semper iniuria melius. Inuentum iam est etiam, quod ignibus non absumeretur. Viuum id vocant, ardentésque in focis conuiuiorū ex eo vidimus mappas, sordibus exustis splendescentes igni magis, quàm possent aquis. Regum inde funebres tunicæ, corporis fauillam ab reliquo separant cinere. Nascitur in desertis adultisque Sole Indiæ, vbi non cadunt imbres, inter diras serpentes: assuescitque viuere ardendo, rarum inuentu, difficile textu propter breuitatem. Rufus de cætero colos splendescit igni. Cum inuētum est, æquat pretia excellentium margaritarum. Vocatur autem à Græcis asbestinū ex argumento naturæ, Anaxilaus autor est, linteo eo circumdatam arborem, surdis icibus, & qui nō exaudiantur, cædi. Ergo huic lino principatus in toto orbe. Proximus byssino, mulierum maximè deliciis circa Elim in Achaia 50 genito

genito: quaternis denariis scripula eius permutata quondam, vt auri, reperio. Linteorum lanugo, è velis nauium maritimarum maximè, in magno vsu medicinæ est: & cinis spodij vim habet. Est & inter papauera genus quoddam, quo candorè lintea præcipuum trahunt. Tentatum est tingi linum quoque, & vestiũ insaniam accipere, in Alexandri Magni primũ classibus, Indo amne nauigantis, cũ duces eius ac præfecti in certamine quodam variassent insignia nauium: stupueruntque litora flatu vericoloria implète. Velo purpureo ad Actium cum M. Antonio Cleopatra venit, eodẽmque effugit. Hoc fuit imperatoriæ nauis in signe. Posteà in theatris tantũ vmbra fecere: quod primus omnium inuenit Q. Catulus, cùm Capitolium dedicaret. Carbasina deinde vela primus in teatro duxisse traditur Lentulus Spinter Apollinaribus ludis. Mox Cæsar Dictator totum forum Romanum intexit, viamque sacram ab domo sua ad clium vsque Capitolinum: quod munere ipso gladiatorio mirabilius visum tradunt. Deinde & sine ludis Marcellus Octauiæ forore Augusti genitus, in Ædilitate sua auunculo x j. Consule Calend. Augusti, velis forum inumbravit, vt salubrius litigantes consisterent: quantũ mutatis moribus Catonis Censorij, qui sternendum quoque forum muricibus censuerat. Vela nuper colore cæli stellata per rudentes, terra etiam in amphitheatris principis Neronis rubente: in cauis ædium, & muscum à sole defendunt. Cæterò mansit candori pertinax gratia. Honor etiam & Troiano bello. Cur enim nõ & præliis intersit, vt naufragiis? Thoracibus lineis paucos tamen pugnasse, testis est Homerus. Hinc fuisse & nauium armamenta apud eundem interpretantur eruditiores: quoniam cum sparta dixit, significauerit fata.

De sparti natura, & quando primũ vsus eius, & quomodo perficiatur, & quæ sine radice nascantur, & viuant.

CAP. I I.

Sparti quidem vsus multa post secula cœptus est: nec ante Pœnorũ arma, quæ primũ in Hispaniæ intulerunt. Herba & hæc sponte nascens, & quæ non queat feri, iuncusque propriè aridi foli, vni terræ dato vitio. Nanque id malum telluris est: nec aliud ibi feri aut nasci potest. In Africa exiguum & inutile gignitur. Carthaginensis Hispaniæ citerioris portio, nec hæc tota, sed quatenus parit, montes quoque sparto operit. Hinc strata rusticis eorum, hinc ignes facèsque, hinc calceamina, & pastorum vestis, animalibus noxium, præterquam cacuminum teneritate. Ad reliquos vsus laboriosè euellitur, ocreatis cruribus, manibusque tectis manicis, conuolutum offeis ligneisve conamētis. Nunc iã in hyemem vix. Facillimè tamen ab Idibus Maiis in Iunias: hoc maturitatis tempus. Vulsus fascibus in aceruo animatum biduo, tertio resolutum, spargitur in sole, siccaturque, & rursus in fascibus redit sub tecta. Posteà maceratur aqua, marina optimè, sed & dulci, si marina desit. Siccaturque Sole iterũ rigatur, si repente vrgeat desiderium, perfusum calida in folio, ac siccatur stans cõpendium operæ fatetur. Hoc autem tunditur, vt fiat vtile, præcipuè in aquis marique inuictum. In sicco præferunt è cannabi funes. At spartum aliter etiam demersum, veluti nataliũ sitim pensans. Est quidem eius natura interpolis: rursusque quàm libeat vetustum nouo miscetur. Veruntamen cõplectetur animo, qui volet miraculum æstimare, quanto sit in vsu omnibus terris nauium armamētis, machinis ædificationum, aliisque desideriis vitæ. Ad hos omnes vsus quæ sufficiant, minus xx x. M. pass. in latitudinem à litore Carthaginis nouæ, minusque in longitudinem esse reperientur. Longius vehi impendia prohibent. Iunco Græcos ad funes vsos nomini credamus, quo herbam eam appellant: posteà palmarum foliis philuræque, manifestum est: & inde translaturum à Pœnis sparti vsus, perquam simile veri est. Theophrastus autor est, esse bulbi genus circa ripas annuum nascens, cuius inter summum corticem eamque partem quæ vescuntur, esse laneam naturam ex qua mapalia vestesque quædam conficiantur. Sed neque regionem, in qua id fiat, neque quicquam diligentius, præterquam eriphoron id appellari, in exemplaribus, quæ quidem inuenerim, tradit: neque omnino vllam mentionem habet sparti, cuncta cura magna persecutus ccccxc. annis ante nos, vt iam & alio loco diximus. quo apparet, post id temporis spatium in vsu

venisse spartum. Et quoniam à miraculis rerum cœpimus, sequemur eorum ordinem, in quibus vel maximum est, aliquid nasci aut viuere sine vlla radice. Tubera hæc vocantur, vndique terra circumdata, nullisque fibris nixa, aut saltem capillamentis, nec vtique extuberante loco in quo gignuntur, aut rimas agente: neque ipsa terræ cohærent. Cortice etiam includuntur, vt planè nec terrâ esse possimus dicere, nec aliud quàm terræ callum. Siccis hæc ferè & sabulosis locis fructosisque nascuntur. Excedunt sæpe magnitudinem mali cotonei, etiam librali pondere. Duo eorum genera, harenosa dentibus inimicâ, & altera syncera. Distinguuntur & colore, ruffo nigroque, & intus candido, laudatissima Africa. Crescant, ane vitium id terræ (neq; enim aliud intelligi potest) ea protinùs globetur magnitudine, qua futurû est: & viuantne, an non, haud facile arbitror intelligi posse. Putrescendi enim ratio communis est iis cum ligno. Lartio Licinio Prætorio viro iura reddenti in Hispania Carthagine, paucis his annis scimus accidisse, mordenti tuber, vt deprehensus intus denarius primos dentes inflecteret. Quo manifestû erit, terræ naturam in se globari: quod certum est ex iis quæ nascuntur, & feri non possint.

De misy, & tuberibus: de fungis pezicis, laferpitio & magydari, & rubia, & radícula.

C A P. I I I.

a T. misyon
b T. ison.

Simile est & quod in Cyrenaica prouincia vocant^a misy, præcipuum suauitate odoris ac saporis, sed carnosius: & quod in Thracia^b ceraunium. De tuberibus hæc traduntur peculiariter: Cùm fuerint imbres autumnales, ac tonitrua crebra, tunc nasci, & maxime è tonitribus: nec vltra annum durare: tenerrima autem verno esse. Quibusdam locis accepta riguis feruntur: sicut Mitylenis negât nasci, nisi exundatione fluminum inuecto femine ab Tiaris. Est autem is locus, in quo plurima nascuntur. Asiæ nobilissima circa Lampfacum & Alopeconnesum, Græciæ verò circa Elin. Sunt & in fungorum genere à Græcis dicti pezicæ, qui sine radice aut pediculo nascuntur. Ab his proximum dicitur autoritate clarissimum laferpitium, quod Græci silphion vocant, in Cyrenaica prouincia repertum: cuius succum vocant laser, magnificum in vsu medicamentisque, & ad pōdus argentei denarij pensum. Multis iam annis in ea terra non inuenitur: quoniam publicani, qui pascua conducunt, maius ita lucrum sentientes, depopulantur pecorum pabulo. Vnus omnino caulis nostra repertus memoria, Neroni principi missus est. Si quando incidit pecus in spem nascentis, hoc deprehenditur signo: oue, cùm comederit, dormiente protinus, capra sternuente. Diuque iam non aliud ad nos inuehitur laser, quàm quod in Peside aut Media & Armenia nascitur largè, sed multo infra Cyrenaicum: id quoque adulteratum gummi, aut sagapeno, aut faba fracta. quo minus omittendum videtur, C. Valerio, M. Herennio C o s s. Cyrenis aduecta Romam publicè laferpitij pondo x x x. Cæsarem verò Dictatorem initio belli ciuilibis, inter aurum argentumq; protulisse ex ærario laferpitij pondo c x j. Id apud autores Græciæ euidentissimos inuenimus natum imbre piceo repente madefacta tellure, circa Hesperidum hortos Syrtinque maiorem, septem annis ante oppidum Cyrenarum, quod conditum est vrbis nostræ anno c x l i j. Vim autem illam per quatuor millia stadiûm Africae valuisse. In ea laferpitium gigni solitum, rem feram ac cōtumacem: & si coleretur, in deserta fugientem: radice multa crassaque, caule ferulaceo, haud simili crassitudine. Huius folia maspetum vocabât, apio maxime similia. Semen erat foliaceum, folium ipsum vere deciduum. Vesca pecora solita, primoque purgari, mox pinguescere, carne mirabilè in modum iucunda. Post folia amissa, caule ipso & homines vescebantur decocto, asso, elixoque: eorum quoque corpora x l. primis diebus purgante à vitiis omnibus. Succus duobus modis capiebatur, è radice atque caule. Et hæc duo erant nomina, rhizias, atque caulias, vilior ille ac putrescens. Radice cortex niger & ad mercis adulteria. Succum ipsum in vasa coniectum, admisto fure, subinde concutiendo ad maturitatem perducebant: ni ita fecissent, putrescentem. Argumentum erat maturitatis, color, siccitasque sudore finito. Alij tradunt laferpitij radicem fuisse maiorem cubitali, tuberq; in ea super terram. Hoc inciso, profluere solitum succum, ceu lactis, supernato caule, quem magydari vocarunt. Folia aurei coloris pro femine

femine fuisse, cadentia à Canis ortu, Austro flante. Ex his laserpitium nasci solitum, annuo spatio & radice & caule consummantibus sese. Hoc & circumfodi solitum prodidere. Nec purgari pecora, sed ægra sanari, aut protinus mori, quod in paucis accidere. Perfico silphio prior opinio congruit. Alterum genus est quod magydaris vocatur, tenerius & minus vehemens, sine succo: quod circa Syriam nascitur, non proueniens in Cyrenai- ca regione. Gignitur & in Parnasso mōte copiosius, quibusdam laserpitium vocantibus: per quæ omnia adulteratur rei saluberrimæ vtilissimæque autoritas. Probatio synceri prima, in colore modicè ruffo, & cum frangitur, candido intus, mox translucente: gutta aqua saluâque liquefcit. Vfus in multis medicaminibus. Sunt etiamnum duo genera, non nisi fordido nota vulgo, cum quæstu multum polleant. In primis rubia, tingēdis la- nis & coriis necessaria. Laudatissima Italica, & maximè suburbana: & omnes penè pro- uinciæ scatēt ea. Sponte prouenit, feriturque similitudine eruiliæ. Verum spinosus ei cau- lis: geniculatus hic est, quinis circa articulos in orbe foliis. Semen eius rubrum est. Quos in medicina vfus habeat, suo dicemus loco. At quæ vocatur radícula, lauandis demum la- nis succum habet: mirum, quantum conferens candori mollitiæque. Nascitur fatiua vbi- que, sed sponte præcipua in Asia Syriâque, saxosis & asperis locis. Trans Euphratem ta- men laudatissima, caule ferulaceo tenui, & ipso cibus indigenarum expetito, & tingenti quicquid sit, cum quo decoquatur, folio oleæ, Struthion Græci vocant, floret æstate, gra- ta aspectu: verum sine odore, spinosa, & caule lanuginoso. Semen ei nullum, radix magna, quæ conciditur ad quem dictum est vsum.

De hortorum cura, & digestio terræ nascentium, præter fruges & frutices.

C A P.

I I I I.

AB his superest reuerti ad hortorum curam, & suapte natura memorandum, & quo- niam antiquitas nihil prius mirata est, quam Hesperidum hortos, ac regum Adonis & Alcinoi, itémque pèsiles, siue illos Semiramis, siue Assyriæ rex Cyrus fecit, de quorum opere alio volumine dicemus. Romani quidem reges ipsi coluere. Quippe etiam Super- bus Tarquinius nuntium illum sæuum atque sanguinarium filio remisit ex horto. In x i j. tabulis legum nostrarum nusquam nominatur villa, semper in significatione ea hortus: in horti verò hæredium. Quam rem comitata est & religio quædam: hortosque & fores tantum contra inuidientium effascinationes dicari videmus. In remedio satyrica signa, quanquam hortos tutelæ Veneris assignante Plauto. Iam quidem hortorum nomine in ipsa vrbe delicias, agros, villasque possident. Primus hoc instituit Athenis Epicurus otij magister. Vsq̄ue ad eum, moris non fuerat in oppidis habitari rura. Romæ quidem per se hortus ager pauperis erat. Ex horto plebei macellum, quanto innocentiore victu! Mer- gi enim, credo, in profunda satius est, & ostrearum genera naufragio exquiri, aues vltra Phasidem annem peti, & fabuloso quidē terrore tutas, imò sic pretiosiores, alias in Nu- midiam atque Æthiopiæ sepulchra: aut pugnare cum feris, mandique capientem quod mandat alius. At hercule quam vilia hæc, quam parata voluptati satietatiquæ, nisi eadem quæ vbi que indignatio occurreret! Ferendum sanè fuerit exquisita nasci poma, alia fa- pore, alia magnitudine, alia monstro, pauperibus interdicta: inueterari vina, saccisque ca- strari: nec cuiquam adeo longam esse vitam, vt non ante se genita potet: è frugibus quo- que quoddam alimentum sibi excogitasse luxuriâ, ac medullam tantum earum, superq̄; pistinarum operibus & cælaturis viuere, alio pane procerum, alio vulgi, tot generibus vsque ad infimam plebem descendente annona. Etiamne in herbis discrimen inuen- tum est, opésque differētiam fecere in cibo, etiam vno asse vœnali? In his quoque aliqua sibi nasci tribus negant, caule in tantum saginato, vt pauperis mensa non capiat. Sylue- stres fecerat natura corrudas, vt quisque demeteret passim. Ecce altiles spectantur aspa- ragi. Et Rauenna ternos libris rependit. Heu prodigia ventris. Mirum esset non licere pe- cœri carduis vesci: non licet plebei. Aquæ quoque separantur: & ipsa naturæ elementa vi pecuniæ discreta sunt. Hi niues, illi glaciem potant, pœnasque montium in voluptatem gulæ vertunt. Seruatur algor æstibus, excogitaturq̄; vt alienis mensibus nix algeat. Deco-

quunt alij aquas: mox & illas hyemant. Nihil itaque homini sic, quomodo rerum naturæ placet. Eriamne herba aliqua diuitiis tantū nascitur? Nemo Sacros Auentinosque montes, & iratæ plebis secessus circumspexerit. Mors enim certè æquabit, quos pecunia separauerit. Itaque hercule nullum macelli vectigal maius fuit Romæ, clamore plebis incusantis apud omnes principes, donec remissum est portorium mercis huius: cōpertumque non aliter quæstuosius censum haberi aut tutius, ac minore fortunæ iure, cum credatur pensio ea pauperum. Is in solo sponsor est, & sub dio reditus, superficiésque cælo quocūque gaudens. Hortorum Cato prædicat caules. Hinc primū agricolæ æstimabatur prisci, & sic statim faciebant iudicium, nequam esse in domo matrem familias (etenim hæc cura fœminæ dicebatur) vbi indiligēs esset hortus. Quippe è carnario aut macello viuendum esse. Nec caules, vt nunc, maximè probabant, damnantes pulmentaria quæ egerent alio pulmentario. Id erat oleo parcere. Nam gari desideria etiam in exprobratione erant. Horti maximè placebant, quia non egerent igni, parcerentque ligno, expedita res & parata semper: vnde & acetaria appellantur, facilia concoqui, nec oneratura sensum cibo, & quæ minimè accenderent desiderium panis. Pars eorum ad condimenta pertinens, fateatur domi versuram fieri solitam. atque non Indicum piper quæsitum, quæque trans maria petimus. Iam in fenestris suis plebs vrbana in imagine hortorum quotidiana oculis rura præbebant, antequàm præfigi prospectus omnis coëgit multitudinis innumeratæ fœua latrocinatio. Quam ob rem sit aliquis & his honos, néve auctoritatem rebus vtilitas adimat, cum præsertim etiam cognomina procerum inde nata videamus: Lactucinósque in Valeria familia non puduisse appellari: & contingat aliqua gratia operæ curæque nostræ, Virgilio quoque confesso, quàm sit difficile verborum honorem tam paruis perhibere. Hortos villæ iungendos non est dubium, riguósque maximè habendos, si cōtingat a profluo amne: ^b si minus, è puteo pertica, organísve neumaticis, vel tollenonum haustu rigandos. Solum proscindendum à Fauonio: in autumnum præparandum est post x i i j. dies, iterandumque ante brumam. Octo iugerum operis palari iustum est, fimum tres pedes altè cum terra misceri, arcis distingui, casque resupinis puluinorum toris, ambiri singulas tramitū fulcis, quæ detur accessus homini, scatebrisq; decursus. In hortis nascētū alia bulbo commendantur, alia capite, alia caule, alia folio, alia vtroq; alia semine, alia cortice, alia cute, aut cartilagine, alia carne, alia tunicis carnis. Aliorum fructus in terra est, aliorum & extra, aliorum non nisi extra. Quædam iacent crescuntque, vt cucurbitæ & cucumis. Eadem pendent, quanquam grauiora multo etiam iis quæ in arboribus gignuntur. Sed cucumis cartilagine. Cortex huic vni maturitate transit in lignum. Terra conduntur raphani, napique, & rapa, atque alio modo inulæ, sifer, pastinacæ. Quædam vocabimus ferulacea, vt anethum, maluas. Nanque tradunt autores, in Arabia maluas septimo mense arborefcere, baculorum vsum præbere extemplo. Sed & arbor est malua in Mauritania Lixi oppidi æstuario, vbi Hesperidum horti fuisse produntur c. c. pass. ab Oceano, iuxta delubrum Herculis, antiquius Gaditano, vt ferunt. Ipsa altitudinis pedum x x. crassitudinis quam circumplecti nemo possit. In simili genere habebitur & cannabis. Necnon & carnosâ aliqua appellabimus, vt spongas in humore pratorum enascentes. Fungorum enim callum, in ligni arborumque natura diximus, & alio genere tuberum paulò antè.

Natura & genera, & historia nascentium in hortis rerum.

C A P.

V.

Cartilaginei generis, extræque terram est cucumis, mira voluptate Tiberio principi expetitus. Nullo quippe non die contigit ei, pensiles eorum hortos promouentibus in Solem rotis olitoribus: rursusque hybernis diebus intra specularium munimenta reuocantibus. Quin & lacte mulso semine eorum biduo macerato, apud antiquos Græciæ autores scriptum est seri oportere, vt dulciores fiant. Crescunt qua coguntur forma. In Italia virides, & quàm minimi: in prouinciis quàm maximi, & citrini, aut nigri. Placent copiosissimi Africæ, grandissimi Mœsiæ: cum magnitudine excessere, pepones vocantur.

doctrina de hortis

a profluo
b T. si minus
è puteo rota
organise pneumaticis,

cantur. Viunt hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queunt in cibis, non in-
 salubres tamen plurimum. Natura oleum odere mirè: nec minus aquas diligunt. Defecti
 quoque, ad eas modicè distantes adrepunt: contra oleum refugiunt: aut si quid obstet,
 vel si pendeant, curuantur: idque vel vna nocte deprehenditur, si vas cum aqua subiicia-
 tur à quatuor digitorum interuallo descendentibus ante posterum diem: at si oleum eo-
 dem modo sit, in hamos curuatis. Iidem in fistula flore demisso, mira longitudine cre-
 scunt. Ecce cū maximè noua forma eorum in Campania prouenit, mali cotonei effigie.
 Fortè primò natum ita audio vnum: mox femine ex illo genus factum, melopeponas vo-
 cant. Non pendent hi, sed humi rotundantur. Mirum in his, præter figuram colorémque,
 10 & odorem, quòd maturitatem adepti, quanquam non pendent, statim à pediculo rece-
 dunt. Columella suum tradit cōmentum, vt toto anno contingant. Fruticem rubi quàm
 vastissimum in apricum locum transferre, & recidere, duum digitorum relicta stirpe,
 circa vernum æquinoctium: ita in medulla rubi femine cucumeris insito, terra minuta
 fimóque circumaggeratas resistere frigori radices. Cucumerum Græci tria genera fece-
 re: Laconicum, Scythicum, Bœoticum. Ex his tantum Laconicum aqua gaudere. Sunt
 qui herba, quæ vocatur culix nomine, trita, semen eorum maceratum feri iubeant, vt sine
 femine nascantur. Similis & cucurbitis natura, duntaxat in nascendo. Æquè hyemem
 odere. Amant rigua ac fimum. Seruntur ambo femine in terra sesquipedali fossura, inter
 æquinoctium vernum & solstitium: Parilibus tamen aptissimè. Aliqui malunt ex Calend.
 20 Martij cucurbitas, & Nonis cucumeres, & per Quinquatrus ferere, simili modo reptan-
 tibus flagellis, scandentes parietum aspera in tectum vsque, natura sublimitatis auida.
 Vires sine adminiculo standi non sunt, velocitas pernix, leui vmbra cameras ac pergu-
 las operiens. Inde hæc duo prima genera: Camerarium, & plebeium, quod humi repit.
 In priore mirè tenui pediculo libratur pondus immobile auræ. Cucurbita quoque omni
 modo fastigiatur, vaginis maximè vitilibus, coniecta in eas postquam defloruit. Crescit
 qua cogitur forma, plerunque & draconis intorti figurâ. Libertate verò pensili, concessa
iã visa est^a nouem pedum longitudinis. Particulatim cucumis floret, sibi ipse super
 florescens, & sicciore locos patitur, candida lanugine obductus, magisque, cū crescit.
 Cucurbitarum numerosior vsus. Et primus caulis in cibo. Atque ex eo totum natura di-
 uersa. Nuper in balnearum vsu venere vrceorum vice, iam pridem verò etiã cado-
 30 rum ad vina condenda. Cortex viridi tener. Deraditur nihilominus in cibis. Cibus sa-
luber ac lenis pluribus modis existimatur, qui perfici humano ventre nõ queant, sed non
 intumescant. Semina quæ proxima collo fuerint, proceras pariunt: item ab imis, sed non
 comparandas supra dictis: quæ in medio, rotundas: quæ in lateribus, crassas breuiorés-
 que. Siccantur in vmbra, & cū libeat ferere, in aqua macerantur. Cibus, quò longio-
 res tenuioresq; eò gratiores. Et ob id salubriores, quæ pendendo creuere: minimumque
 feminis tales habent, duritia eius in cibis gratiam terminante. Eas quæ semini feruentur,
 ante hyemem præcidi non est mos. Postea fumo siccantur, condendis hortensiorum se-
 minibus rusticæ suppellectili. Inuenta est ratio, qua cibus quoque seruarentur: eodémque
 40 modo cucuminis, vsque ad alios penè prouetus: & id quidem in muria fit. Sed & scrobe,
 opaco in loco harena substrato, scenoque sicco opertos, ac deinde terra, virides seruari
 tradunt. Sunt & syluestres in vtroque genere, & omnibus ferè hortensis. Sed & his me-
 dica tantum natura est. Quam ob rem differentur in sua volumina. Reliqua cartilagi-
 num naturæ terra occultantur omnia. In quibus de rapis abundè dixisse poteramus vi-
 deri, nisi medici masculini sexus facerent in his rotunda: latiora verò concaua & fœmi-
 nini, præstantiora suauitate, & ad condiendum faciliora: quæ sæpius sata transeunt in ma-
 rem. Iidem naporum quinque genera fecere: Corinthium, Cleonæum, Liothasiū, Bœo-
 ticum, & quod per se viride dixerunt. Ex iis in amplitudinem adolefcit Corinthium, nuda
 ferè radice. Solum enim hoc genus supernè tendit, non, vt cætera, in terram. Liothasium
 50 quidam Thracium appellant, frigorum patientissimum. Ab eo Bœoticum dulce est, ro-
 tunditate etiã breui notabile, neque vt Cleonæum prælongum. In totum quidè, quo-

^a ternorū pē-
dum

^b Vt. eodē.
paulo aliter,
eodem tamen
seruato sensu:
Cibus salu-
bres ac lenes
pluribus mo-
dis existimā-
tur,

rum tenuiora folia, ipsi quoque dulciores: quorum scabra & angulosa & horrida amari-
 res. Est præterea genus sylvestre, cuius folia sunt erucae similia. Palma Romæ Amiterni-
 nis datur, inde Nursinis, tertia nostratibus. Cætera de satu eorum in rapis dicta sunt. Cor-
 tice & cartilagine constant raphani: multisque eorum cortex crassior etiam, quam qui-
 busdam arborum. Amaritudo plurima illi est, & pro crassitudine corticis. Cætera quoque
 aliquando lignosa. Et vis mira colligendi spiritum, laxâdique ructum. Ob id cibus illibe-
 ralis, utique si proximè olus mādatur: si verò cum oliuis drupis, rarior ructus fit, minusq;
 foetidus. Ægypto mirè celebratur propter olei fertilitatem, quod è semine eius faciunt.
 Hoc maximè cupiunt serere, si liceat: quoniam & quæstus plus quam à frumento, & mi-
 nus tributus est, nullumque copiosius oleum. Genera raphani Græci fecere tria foliorum 10
 differentia, crispi, atque læuis, & tertium sylvestre. Atque huic læuia quidem, sed bre-
 uiora ac rotunda, copiosaque atque fruticosa: sapor autem asper, & medicamenti instar
 ad eliciendas aluos. Et in prioribus tamen differentia seminis est, quoniam aliqua peius,
 aliqua admodum exiguum ferunt. Hæc vitia non cadunt, nisi in crispa folia. Nostri alia
 fecere genera: Algidense à loco, longum atque translucidum. Alterum rapi figura, quod
 vocant Syriacum, suauissimum ferè ac tenerimum, hyemisque patiens. Præcipuum ta-
 men est, quod è Syria non pridem aduectum apparet, quoniam apud autores non repe-
 ritur: id autem tota hyeme durat. Etiamnum vnum sylvestre Græci agrion vocant, Pon-
 tici armon, alij leucen, nostri armoraciam, fronde copiosius quam corpore. In omnibus
autem probandis maximè spectantur caules. Immitium enim rotundiores crassioresque, 20
 ac longis canalibus. Folia ipsa tristiora, & angulis horrida. Seri vult raphanus terra solu-
 ta, humida. Fimum odit, palea contentus. Frigore adeò gaudet, ut in Germania infantium
puerorum magnitudinem æquet. Seritur post Idus Febr. ut vernus sit: iterumque circa
 Vulcanalia, quæ satio melior. Multi & Martio & Aprili serunt & Septembri. Incipien-
 te incremento, confert alterna folia circumobruere, ipsos verò accumulare. Nam qui ex-
 tra terram emerit, durus fit atque fungosus. Aristomachus detrahi folia per hyemem
 iubet, & ne lacunæ stagnet accumulare: ita in æstatem grandescere. Quidam prodi-
 dere, si palo adactò cauerna palea insternatur sex digitorum altitudine, a deinde in semen
 fimumque & terra congeratur, ad magnitudinem scrobis crescere. Præcipuè tamen sal-
 sis aluntur. Itaque etiam talibus aquis irrigantur, & in Ægypto nitro sparguntur, vbi 30
 sunt suauitate præcipui. In totum quoque falsugine amaritudo eorum eximitur, fiuntque
 coctis similes. Nanque & cocti dulcescunt, & in naporum vicem transeunt. Crudos me-
 dici suadent ad colligenda acria viscerum dandos cum sale ieiunis esse, atque ita vom-
 itionibus præparant meatum. Tradunt & præcordiis necessarium hunc succum: quando
phthisin cordi intus inhærentem, non alio potuisse depelli compertum fit in Ægypto,
regibus corpora mortuorum ad scrutandos morbos infecantibus. Atque ut est Græca
 vanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeò cæteris cibus prælatus raphanus, ut ex
 auro dicaretur, beta ex argento, rapum è plumbo. Scires non ibi genitum Manium
 Curium Imperatorem, quem Samnitium legatis aurum repudiaturo afferentibus, ra-
 pum torrentem in foco inuentum Annales nostri prodidere. Scripsit & Moschion Græ- 40
 cus vnum de raphano volumen. Vtilissimi in cibus hyberno tempore existimantur:
 iidemque dentibus semper inimici, quoniam atterant. Eboræ certè poliunt. Odium his
 cum vite maximum, refugitque iuxta fatos. Lignosiora sunt reliqua, in cartilagineum ge-
 nere à nobis posita. Mirumque, omnibus vehementiam saporis inesse. Ex iis pastinacæ
 vnum genus agreste sponte prouenit: staphylinos Græcè dicitur. Alterum seritur radice
 vel semine, primo vere vel autumno, ut Hygino placet Februario, Augusto, Septembri,
 Octobri, solo quam altissimè reffosso. Annicula utilis esse incipit, bima utilior, gratior
 autumno, patinisque maximè. & sic quoque virus illi intractabile est. Hibiscum à pa-
 stinaca gracilitate distat, damnatum in cibus, sed medicinæ utile. Est & quartum ge-
 nus in eadem similitudine pastinacæ, quam nostri Gallicam vocant. Græci verò dau- 50
 con: cuius genera etiam quatuor fecere. Inter medica dicendum fiser: & ipsum Tiberius
 princeps

a deinde fe-
 men fimoq;
 & terra con-
 geratur.

princeps nobilitavit, flagitans omnibus annis à Germania. Gelduba appellatur castellum Rheno impositum, vbi generositas præcipua. Ex quo apparet frigidis locis cõuenire. Inest longitudine neruus, qui decoctis extrahitur amaritudinis tamen magna parte relicta: quæ mulso in cibis temperata, etiam in gratiam vertitur. Neruus idem & pastinacæ maiori, duntaxat anniculæ. Siferis fatus mensibus Februario, Martio, Aprili, Augusto, Septembri, Octobri. Breuior his est, sed torosior amariorque, inula, per se stomacho inimicissima: eadem dulcibus mistis saluberrima. Pluribus modis austeritate victa gratiam inuenit. Nanque & in pollinem tunditur arida, liquidoque dulci temperatur: & decocta posca, aut asseruata, vel macerata pluribus modis, & tunc mista defruto, aut subacta melle, vultuue passis, aut pinguibus cariotis. Alio rursus modo cotoneis malis, vel sorbis, aut prunis, aliquando pipere aut thymo variata, defectus præcipuè stomachi excitat, illustrata maxime Iuliæ Augustæ quotidiano cibo. Superuacuum eius semen, quoniam oculis ex radice excisis, vt harundo feritur. Et hæc autem feritur, & sifer, & pastinaca vtroque tẽpore, vere & autumno magnis feminum interuallis, nullave minus quàm ternorum pedum, quoniam spatiosè fruticat. Sifer autem transferre melius. Proxima his est bulborum natura, quos Cato in primis ferendos præcepit, celebrans Megaricos. Verùm nobilissima est scilla, quanquàm medicamini nata, acetoque exacuendo. Nec vlli amplitudo maior, sicut nec vis asperior. Duo genera medica: masculus albis foliis, fœmina nigris. Et tertiũ genus est cibis gratum: Epimenidium vocatur, angustius folio, ac minus aspero. Seminis plurimum omnibus. Celerius tamen proueniunt fatæ bulbis circa latera natis. Et vt crescant, folia quæ sunt his ampla, deflexa circa obruuntur. Ita succum omnẽ in se trahunt capita. Sponte nascuntur copiosissimè in Balearibus Ebusoque insulis, ac per Hispanias. Vnum de iis volumen condidit Pythagoras philosophus, colligens medicas vires, quas proximo redemus libro. Reliqua bulborum genera differunt colore, magnitudine, suauitate. Quippe cum quidam crudi mandantur, vt in Cherrhoneso Taurica. Post hos in Africa nati maxime laudantur, mox Apuli. Genera Græci hæc fecere. Bulbinen, setanion, pythion, acrorion, ægilopa, sisyrynchion. In hoc mirum, imas eius radices crescere hyeme: verno autem, cum apparuerit viola, minui & contrahi, tum deinde bulbum pinguescere. Est inter genera & quod in Ægypto aron vocant, scillæ proximũ amplitudine, foliis lapathi, caule recto duũ cubitorum, baculi crassitudine, radice mollioris naturæ, quæ edatur & cruda. Effodiuntur bulbi ante ver, aut deteriores illico fiunt. Signum maturitatis, folia inarescentia ab imo. Vetustiores improbant: item paruos & longos. Contrà rubicundis rotundioribusque laus, & grandissimis. Amaritudo plerisque in vertice est. Media eorum dulcia. Bulbos non nasci, nisi ex semine, priores tradiderunt. Sed & Prænestinis campis sponte nascuntur, ac sine modo etiam in Rhemorum aruis.

De hortensum herbarum radicibus, foliis, floribus, coloribus.

C A P. V I.

40 **H**ortensius omnibus ferè singulæ radices, vt raphano, betæ, apio, maluæ. Amplissima autem lapathio, vt quæ descēdat ad tria cubita. Syluestri minores, tumidæ. Effosfa quoque diu viuit. Quibusdam tamen capillatæ, vt apio, maluæ. Quibusdam furculosæ, vt ocimo. Aliis carnosæ, vt betæ, aut magis etiamnum croco. Aliquibus ex cortice & carne constant, vt raphano, rapis. Quorundam geniculatæ sunt, vt graminis. Quæ rectam non habent radicem, statim plurimis nascuntur capillamētis, vt atriplex, & blitum. Scilla autem, & bulbi, & cæpe, & allium, non nisi in rectũ radicantur. Sponte nascentium quædam numerosiora sunt radice, quàm folio, vt aspalax, perdicium, crocum. Florent cum fraxino serpillum, abrotanum, napi, raphani, menta, ruta, & cætera quidem cum cœpere, deflorescunt. Ocimum autem particulatim & ab imo incipit: qua de causa diutissimè floret. Hoc & in heliotropio herba euenit. Flos aliis candidus, aliis luteus, aliis purpureus. Folia cadunt à cacuminibus, origano, inulæ, & aliquando rutæ iniuria læsæ. 50 Maxime concaua sunt cæpe, gethio. Allium cæpæque inter Deos in iureiurando habet

Ægyptus. Cæpæ genera apud Græcos, Sardia, Samothracia, alsidena, fetania, schista, Afcaloniam, ab oppido Iudææ nominata. Omnibus etiam odor lacrymosus, & præcipuè ^{a turum} Cypriis, minimè Gnidiis. Omnibus corpus totum pinguitudinis earum cartilagine. E cunctis fetania minima, excepta Tusculana, sed dulcis. Schista autem & Afcaloniam con-
 diuntur. Schistam hyeme cum coma sua relinquunt, vere folia detrahunt, & alia subna-
 scuntur iisdem diuisuris: vnde & nomen. Hoc exemplo reliquis quoque generibus de-
 trahi iubent, vt in capita crescant potius, quàm in semina. Afcaloniarum propria natura.
 Etenim velut steriles sunt ab radice, & ob id semine feri illas, non deponi, iussere Græci.
 Præterea ferius circa ver, cum germinant, transferri ita crassescere, & tunc properare præ-
 teriti temporis pensitatione. Festinandum autem in his est, quoniam maturæ celeriter
 putrescunt. Si deponantur, & caulem emittunt & semen, ipsæque euanescunt. Est & co-
 lorum differentia. Samo enim & Sardibus candidissimæ proueniunt. Sunt in honore &
 Creticæ, de quibus dubitant, an eadem sint, quæ Afcaloniam: quoniam satis capita crasse-
 scunt: depositis, caules & semina. Distât sapore tantum dulci. Apud nos duo prima gene-
 ra: Vnum condimentariæ, quam illi gethyon, nostri pallacanam vocant. Seritur mensi-
 bus Martio, Aprili, Maio. Alterum capitata, quæ ab æquinoctio autumnii, vel à Fauonio.
 Genera eius austeritatis ordine, Africana, Gallica, Tusculana, Amiternina. Optima au-
 tem, quæ rotundissima. Item rufa acrior, quàm candida: sicca, quàm viridis: & cruda,
 quàm cocta: sicca, quàm condita. Seritur Amiternina frigidis & humidis locis, & sola alij
 modo capite, reliquæ semine. Proximæque æstate nullum semen emittunt, sed caput tan-
 tum, quod inarescit. Sequenti autem anno permutata ratione semen gignitur, caput ip-
 sum corrumpitur. Ergo omnibus annis separatim semen cæpæ causa feritur, separatim
 cæpe feminis. Seruantur autem optimè in paleis. Gethyum penè sine capite est, cerui-
 cis tantum longæ, & ideo totum in fronde: sæpiusque refecatur, vt porrum. Ideo & il-
 lud ferunt, non deponunt. Cæterò cæpas ter fosso solo feri iubent, extirpatis radici-
 bus herbarum in iugera denas libras. Intermisceri satureiam, quoniam melius proue-
 niat. Runcari præterea, & sarriri, si non sepius, quater. Afcaloniam mense Februario fe-
 runt nostri. Semen cæparum nigrescere incipiens, antequam marcescat, metunt. Et de
 porro in hac cognatione dici conueniat, præsertim cum sectiuo nuper auctoritatem de-
 derit princeps Nero, vocis gratia, ex oleo statis mensium omnium diebus, nihilque
 aliud, ac ne pane quidem vescendo. Seritur semine ab æquinoctio autumnii: si secti-
 uum facere libuit, densius. In eadem area secatur, donec deficiat, stercoraturque sem-
 per: nutritur in capita, antequam secetur. Cum increuit in aliam aream transfertur,
 summis foliis leuiter recisis ante medullam, & capitibus retractis, tunicisve extremis.
 Antiqui silice vel tegula subiecta capita dilatabant. Hoc item in bulbis. Nunc sarculo
 leuiter conuelluntur radices, vt delumbatæ alant, neque distrahant. Insigne, quòd cum
 fimo lætoque solo gaudeat, rigua odit, & tamen proprietate quadam soli constant. Lau-
 datissimus in Ægypto, mox Orthiæ atque Ariciæ. Sectiuum duo genera: Herbaceum folio
incisuris eius euidentibus, quo vtuntur medicamentarij. Alterum genus suauioris folij,
 rotundiorisque, incisuris leuioribus. Fama est, Melam equestris ordinis reum ex procu-
 ratione à Tiberio principe accersitum, in summa desperatione succo porri ad trium de-
 nariorum argenteorum pondus hausto, confestim expirasse sine cruciatu. Ampliorem
 modum negant noxium esse. Allium ad multa ruris præcipuè medicamenta prodesse
 creditur, tenuissimis & que separantur, in vniuersum velatur membranis: mox pluribus
 coagmentatur nucleis, & his separatim vestitis. Asperi saporis: quo plures nuclei fuere,
 hoc est asperius. Tædium huic quoque halitu, vt cæpis, nullum tamen coctis. Generum
 differentia in tempore. Præcox maturescit sexaginta diebus. Tum in magnitudine. Vlpic-
 cum quoque in hoc genere Græci appellauere allium Cyprium, alij antiscorodon, præ-
 cipuè Africæ celebratum inter pulmentaria ruris, grandius allio. Tritum in oleo &
 aceto, mirum quantum increseat spuma. Quidam vlpicum & allium in plano feri ve-
tant, castellatimque grumulis imponi, distâtibus inter se pedes ternos. Inter grana digiti
 interesse

interesse debent, simulatque tria folia eruperint, farriri. Grandescunt, quò sæpius farruntur. Maturentium caules depressi in terram obruuntur: ita cauetur ne in frondem luxurient. In frigidis vtilius vere feri, quam autumno. Cæterum vt odore careat, omnia hæc iubetur feri cum luna sub terra sit, colligi, cum in coitu. Sine his Menander è Græcis autor est, aliud edentibus, si radicem betæ in pruna tostam superederint, odorem extingui. Sunt qui & allium & vlpicum inter Compitalia ac Saturnalia feri aptissimè putent. Allium & femine prouenit, sed tardè. Primo enim anno porri crassitudine caput efficitur: sequenti diuiditur, tertio cõsumatur: pulchriusq; tale existimant quidam. In semen exire non debet, sed intorqueri caulis sationis gratia, vti caput validius fiat. Quod si diutius alium capamque inueterari libeat, aqua salsa tepida capita intingenda sunt. Ita diuturniora fient, melioraque vsui, sed in fatu sterilia. Alij cõtenti sunt primò super prunas suspendisse, abundeque ita profici arbitrantur ne germinent. Quod facere allium capamq; extra terram quoque certum est, & cauliculo acto euanescere. Aliqui & allium palea optime seruari putant. Allium est & in aruis sponte nascens, alium hoc vocant: quod aduersus improbitatem alitum depascentium femina coctum, ne renasci possit, abiicitur: statimque quæ deuorauere aues, stupentes manu capiuntur, & si paulum commorauere, sopitæ. Est & syluestre, quod vrsinum vocant, odore molli, capite prætenui, foliis grandibus.

Quoto die quæq; herba nascuntur: seminum natura: quomodo quæq; serantur, & quorum singula genera sint, & quorum plura.

20

CAP. VII.

IN horto satorum celerrimè nascuntur ocimum, blitum, napus, eruca: tertio enim die erumpunt: anethum quarto, lactuca quinto, raphanus sexto, cucumis & cucurbita septimo, prior cucumis: nasturtium ac sinapi quinto, beta æstate sexto, hyeme decimo, atriplex octauo, capæ xix. aut xx: gethyum x. aut xij. Contumacius coriandrum. Cuni-
 la quidem & origanum post xxx. diem. Omnium autem difficillimè apium: quadragesimo enim die cum celerrimè, quinquagesimo maiore ex parte emergit. Aliquid & feminum ætas confert, quoniam recentiora maturius gignuntur, in porro, gethyo, cucumere, cucurbita: ex vetere autem celerius proueniunt apium, beta, cardamum, cuni-
 la, origanum, coriandrum. Mirum in betæ femine: non enim totum eodem anno gignit, sed aliquid sequente, aliquid tertio. Itaque ex copia feminis, modicè nascitur. Quædam anno tantum suo pariunt, quædam sæpius, sicut apium, porrum, gethyum. Hæc enim semel fata pluribus annis restibili fertilitate proueniunt. Semina plurimis rotunda, aliquibus oblonga, paucis foliacea & lata, vt atriplici. Quibusdam angusta & canaliculata, vt cumino. Differunt & colore, nigro candidoque: item duritie. Surculacea in folliculo sunt raphano, sinapi, rapo. Nudum semen apij, coriandri, anethi, fœniculi, cumini. Cortice obducta bliti, betæ, atriplicis, ocimi. At lactucis in lanugine. Nihil ocimo fœcundius: cum maledictis ac probris ferendum præcipiunt, vt lætius proueniat: fato pauit terra. Et cuminum qui serunt, precantur ne exeat. Quæ in cortice sunt, difficillimè inarescunt, maximèque ocimum & gith. siccantur omnia, ac sunt fœcunda. Vtique meliora nascuntur aceruatim fato femine, quam sparsa. Ita certè porrum & allium serunt in laciniis colligatum. Apium etiam paxillo cauerna facta, ac fimo ingesto. Nascuntur autem omnia aut femine, aut auulsione. Quædam femine & furculo, vt ruta, origanum, ocimum: præcidunt enim & hoc cum peruenit ad palmum altitudinis. Quædam & radice & femine, vt capæ, allium, bulbi, & si quorum radicem anniferorum relinquunt. Eorum verò quæ à radice nascuntur, radix diuturna & fruticosa est, vt bulbi, gethyi, scillæ. Fruticant alia & non capite, vt apium & beta. Caule reciso ferè quidem omnia regerminant, exceptis quæ non scabrum caulè habent: & in vsum verò ocimum, raphanus, lactuca. Hæc etiam suauiore putant à regerminatione. Raphanus vtiq; iucundior detractis foliis antequam decaulescat. Hoc & in rapis. Nam & eadem direptis foliis cooperta terra crescunt, durantque in æstate. Singula genera sunt ocimo, lapatho, blito, nasturtio, erucæ, atriplici, coriandro, anetho. Hæc enim vbiq; eadè sunt, neque aliud alio melius vsquã.

Rutam furtiuam tantum prouenire fertilius putant, sicut apes furtiuas pessimè. Nascuntur etiam non fata, mentaltrum, nepeta, intubum, pulegium. Cōtra plura genera sunt eorum quæ diximus dicemúsque, & in primis apio.

Natura & genera, & historia ad condimenta in horto satarum rerum

XXXVI. CAP. VIII.

ID enim quod sponte in humidis nascitur, heleoselinum vocatur, vno folio, nec hirsutum. Rursus in ficcis hipposelinum, pluribus foliis, simile heleoselino. Tertium est oreoselinum, cicutæ foliis, radice tenui, femine anethi, minutiore tantum. Et satiui autem differentia in folio, denso, crispo, aut rariore & leuiore. Item caule tenuiore aut crassiore. & caulis aliorum candidus est, aliorum purpureus, aliorum varius. Lactucæ Græci tria fecere genera: vnum lati caulis, adeo vt hostiola olitoria ex his factitari prodiderint. Folium his paulo maius herbaceo & angustissimum, vt alibi consumpto incremento. Alterum rotundi caulis: tertium sessile, quod Laconicon vocant. Alij colore & tempore satum genera discreuere. Esse enim nigras, quarum semen mense Ianuario feratur: albas, quarum Martio: rubentes, quarum Aprili. Et omnium earum plantas post binos menses differri. Diligentiores plura genera faciunt, purpureas, crispas, Cappadocas, Græcas. Longioris has folij, caulisque lati, præterea longi & angusti, intubi similis. Pessimum autem genus cum exprobratione amaritudinis appellauere picrida. Est etiamnum alia distinctio atræ, quæ meconis vocatur, à copia lactis soporiferi, quanquam omnes somnum parere creduntur. Apud antiquos Italiæ hoc solum genus earum fuit, & ideo lactucæ nomen adeptæ. Purpuream maximæ radice, Cæcilianam vocant. Rotundam verò ac minima radice, latis foliis, astylida: quidamque eunuchion, quoniam hæc maximè refragetur Veneri. Est quidem natura omnibus refrigeratrix, & ideo æstate gratè stomacho fastidium auferunt, cibi que appetentiam faciunt. Diuus certè Augustus lactuca conseruatus in egritudine fertur, prudentia Musæ medici. Cùm priores cauerent, religione nunc omni caret, in tantum recepta commendatione, vt feruari etiam in alienos menses eas oxymelite repertum sit. Sanguinem quoque augere creduntur. Est etiamnum quæ vocatur caprina lactuca, de qua dicemus inter medicas. Ecce cùm maximè cœpit irrepere satiuis admodum probata, quæ Cilicia vocatur, folio Cappadocæ, nisi crispum latiusque esset. Nec ex eodem genere possunt dici neque ex alio intubi, hyemi impatientiores, virisque præferentes, sed caule non minus grati. Seruntur verno plantæ eorum: ultimo vere transferuntur. Est & erraticum intubum, quod in Ægypto cichorium vocant, de quo plura aliàs. Inuentum omnes thyrsos vel folia lactucarum prorogare vt ceis conditos, ac recentes in patinis coquere. Seruntur lactucæ anno toto latis & riguis stercoreatisque, binis mensibus inter semen plantamque & maturitatem. Legitimum tamen, à bruma semen iacere, plantam Fauonio transferre: aut semen Fauonio, plantam æquinoctio verno. Albæ maximè hyemem tolerant. Humore omnia hortensia gaudent, & stercore, præcipuè lactucæ, & magis intubi. Seri etiam radices illitas fimo interest, & repleti ablaqueata humo. Quidam & aliter amplitudinem augent, recisis cùm ad semipedem excreuerint, fimoque suillo recenti illitis. Candorem verò putant contingere iis dūtaxat quæ sint feminis albi, si arena de litore à primo incremento congeratur in medias, atque incrementa folia contra ipsas religuntur. Beta hortensiorum leuissima est. Eius quoque à colore duo genera Græci faciunt, nigrum, & candidius, quod præferunt, parcissimi feminis: appellantque Siculum, candoris sanè discrimine præferentes & lactucæ. Nostri betæ genera faciunt, vnum & autumnale, à temporibus satiuis, quanquam & Iunio feritur. Transferuntur autem in planta hæc quoque, & oblini fimo radices suas, locumque similiter madidum amant. Vfus iis & cum lente ac faba, idemque qui oleris: & præcipuus, vt lenitas excitetur acrimonia sinapis. Medici nocentior quam olus, esse iudicauerunt. Quamobrem appositas non nemini degustare etiam religio est, vt validis potius in cibo sint. Gemina iis natura, & oleris, & capite ipso exilientis bulbi. Species summa in latitudine. Ea contingit, vt in lactucis, cùm cœperint colorem

a T. cameli
religionum die
omni mandu-
carent,

rem trahere imposito leui pondere. Neque alij hortensiorum latitudo maior. In binos pedes aliquando se pandunt, multum & foli natura conferente. Hæ quidem in Circeiensi agro amplissimæ proueniunt. Sunt qui betas Punica malo florente optimè feri existiment, transferri autem, cum quinque foliorum esse cœperint. Mira differentia, si vera est, candidis solui aluos modicè, nigris inhiberi. Et cum brassica corrumpatur in dolio vini sapor, odore betæ foliis demersis restitui. Oulus caulésque, quibus nunc principatus hortorum, apud Græcos in honore fuisse non reperio. Sed Cato brassicæ miras canit laudes, quas in medendi loco reddemus. Genera eius facit tria: vnam extentis foliis, caule magno: alteram crispo folio, quam apianam vocat: tertiam minutis caulibus, lenè, teneram, 10 minimè probat. Brassica toto anno feritur, quoniam & toto secatur. Vtilissimè tamen ab æquinoctio autumnii. Trásfertur, cum quinque foliorum est. Cymas à prima sectione præstat proximo vere. Hic est quidam ipsorum caulium delicatior teneriorque cauliculus, Apicij luxuria, & per eum Druso Cæsari fastiditus, non sine castigatione Tiberij patris. Post cymam ex eadem brassica contingunt æstiuæ autumnalésque cauliculi, mox hyberni, iterumque cymæ, nullo æquè genere multifero, donec sua fertilitate consumatur. Tertia circa solstitium, ex qua si humidior locus est, æstate, si siccior, autumno plantatur. Humor finis que si defuere, maior saporis gratia est: si abundauere, lætior fertilitas. Fimum asininum maximè conuenit. Est hæc quoque res inter opera ganæ, quapropter non pigebit verbosius persequi. Præcipuus fit caulis sapore ac magnitudine, 20 primum omnium si in repastinato feras: dein si terram fugientes cauliculos secas, à terraque; proceritate luxuriosa attollentes se, exaggerando aliam accumules, ita ne plus quam cacumen emineat. Tritianum hoc genus vocatur, bis computabili impendio tædióque. Cætera genera complura sunt. Cumanum sessili folio, capite patulum, Aricinum altitudine non excelsius, folio numerosius, quam tenuius. Hoc vtilissimum existimatur, quia sub omnibus penè foliis fruticat cauliculis peculiaribus. Pompeianum procerius, caule ab radice tenui, intra folia crassescit. Rariora hæc angustioraque, sed teneritas in dote, si frigora non tolerat: quibus etiam aluntur Brutiani, prægrandes foliis, caule tennes, sapore acuti. Sabellico vsque in admirationem crispa sunt folia, quorum crassitudo caulem ipsum extenuat: sed dulcissimi perhibentur ex omnibus. Nuper subiere læcutores ex conualle Aricina, vbi quondam fuit lacus turrisque quæ remanet: capite prægrandes, folio innumeri. Alij in orbem porrecti, alij in latitudinem torosi. Nec plus vllis capitibus post Tritianum, cui pedale aliquando conspicitur, & cyma nullis serior. Cuiuscunque autem generi pruinæ plurimum suauitatis cōferunt: & nisi obliquo vulnere defendatur medulla, plurimum nocent. Semini destinati non secantur. Est etiam sua gratia nunquam plantæ habitum excellentibus: halmyridia vocant, quoniam nisi in maritimis non proueniunt, nauigatione quoque longinqua viridibus adseruatis. Statim defecti ita ne humum attingant, in cados olei quam proximè siccatos, obturatosque conduntur omni spiritu excluso. Sunt qui plantam in transferendo alga subdita pediculo, nitro ve trito, quod tribus digitis capiatur, celeriore ad maturitatem fieri putent. Sunt qui 40 semen trifolij nitrumque simul tritum aspergant foliis. Nitrum in coquendo etiam viriditatem custodit: aut Apiciana coctura, oleo ac fale, prius quam coquantur, maceratis. Est inter herbas genus inferendi, præcis germinibus caulibus, & in medullam semine ex aliis addito. Hoc & in cucumere syluestri. Nec non olus quoque syluestre est trifoliorum, Diui Iulij carminibus præcipuè iocisque militaribus celebratū. Alternis quippe verbis exprobrauere lapsana se vixisse apud Dyrrachium, præmiorum parsimoniam cauillantes. Est autem id cyma syluestris: Omnium hortensiorum lautissima cura asparagis. De origine eorum in syluestribus curis abunde dictum, & quomodo eos iubet Cato in harundinetis feri. Est & aliud genus incultius asparago, mitius corruda, passim etiam montibus nascens, refertis superioris Germaniæ campis, non infaceto Tiberij Cæsaris dicto, herbam ibi quandam nasci simillimam asparago. Nam quod in 50 Neside Campaniæ insula sponte nascitur, longè optimum existimatur. Hortensium se-

ritur spongiis. Est enim plurimæ radicis, altissimæque germinat. Viret thyrsis primùm
 emicante: qui caulem educens, tempore ipso fastigiatus in toros striatur. Potest & semi-
 ne feri. Nihil diligentius comprehendit Cato, nouissimùmque libri est, vt appareat re-
 pentinam ac nouitiam viro curam fuisse. Locum subigi iubet humidum & crassum. Se-
 mipedali vndique interuallo feri, ne calcetur. Præterea ad lineam grana bina aut terna
 paxillo dimitti: videlicet semine tum tantum ferebantur. Id fieri secundum æquinoctium
 vernum. Stercore satiari, crebrò purgari, cauere ne cum herbis euellatur asparagus.
 Primo anno stramento ab hyeme protegi. Vere aperiri, sarriri, runcari. Tertio incen-
 di verno. Quò maturius incensus est, hoc melius prouenit. Itaque harundinetis maxi-
 mè conuenit, quæ festinant incendi. Sarriri iubet idem, non antequam asparagus na- 10
 tus fuerit, ne in sarriendo radices vexentur. Ex eo velli asparagum ab radice. Nam si de-
 fringatur, stirpescere, & in termori. Velli, donec in semen eat. Id autem maturescere
 ad ver, incendi que: ac rursus, cum apparuerit asparagus, sarriri ac stercoreari. Ac post
 annos nouem, cum iam vetus sit, digeri subacto solo stercoreatòque. Tum spongiis feri,
 singulorum pedum interuallo. Quin & ouillo fimo nominatim vti quoniam aliud her-
 basceret. Nec quicquam postea tentatum vtilius apparuit, nisi quod circa Idus Febr. de-
 fossio semine aceruatis paruulis scrobibus ferunt, plurimum maceratum fimo. Dein nexis
 inter se radicibus, spōgias factas post æquinoctium autumnii disponunt pedibus inter-
 uallis, fertilitate in denos annos durante. Nullum gratius his solum, quam Rauēnatum
 hortorum. Indicauimus & corrudam. Hunc enim intelligo syluestrem asparagum, quem 20
 Græci orminum aut myacanthon vocant, aliisve nominibus. Inuenio nasci & arietis cor-
 nibus tuis atque defossis. Poterant videri dicta omnia quæ in pretio sunt, nisi restaret
 res maximi quæstus, non sine pudore dicenda. Certum est quippe carduos apud Car-
 thaginem magnam, Cordubamque præcipuè, tertertia sena millia, vt parcius, redde-
 re: quoniam portenta quoque terrarum in ganeam vertimus, etiam ea quæ refugiunt
 quadrupes conscia. Carduos ergo duobus modis ferunt: autumno planta, & semi-
 ne ante Nonas Martias: plantæque ex eo disponuntur ante Idus Nouembris, aut in lo-
 cis frigidis circa Fauonium. Stercorantur etiam, si diis placet, lætiusque proueniunt:
 condiunturque aceto, melle diluto, addita laseris radice, & cumini, ne quis dies sine
 carduo sit. Cætera in transcurso dici possunt. Ocimum Parilibus optimè feri ferunt. 30
 Quidam & autumno: iubentque, cum hyeme feratur, aceto semen perfundi. Eruca
 quoque & nasturtium, vel æstate vel hyeme facillimè nascuntur. Eruca præcipuè frigo-
 rum contemptrix, diuersa est, quam lactuca, naturæ, concitatrix Veneris: idcirco iungi-
 tur illi ferè in cibis, vt nimio frigori par feruor immixtus temperamentum æquet. Na-
 sturtium nomen accepit à narium tormento. Et inde vigoris significatio prouerbio
 id vocabulum vsurpauit, veluti torporem excitantis. In Arabia miræ amplitudinis di-
 citur gigni. Ruta quoque feritur Fauonio, & ab æquinoctio autumnii: odit hyemem &
 humorem ac fimum. Apricis gaudet & siccis, terra quam maximè lateraria. Cinere
 vult nutriri. hic & semini miscetur, vt careat erucis. Autoritas etiam peculiaris apud
 antiquos ei fuit. Inuenio mustum rutatum populo datum à Cornelio Cethego, in Con- 40
 sulatu collega Quintij Flaminij, comitiis peractis. Amicitia est ei & cum fico, in tan-
 tum, vt nusquam lætior proueniat, quam sub hac arbore. Seritur & furculo, melius in
 perforatam fabam indito, quæ succo nutrit comprehendendo furculum. Seritur & à
 seipsa. Nanque incuruato cacumine alicuius rami, cum attigerit terram, statim radi-
 catur. Eadem & ocimo natura, nisi quòd difficilius crescit. Sed durata runcatur non
 sine difficultate, prouenientibus hulceribus, ni munitis manibus id fiat, oleo ve defen-
 sis. Conduntur autem & eius folia, seruanturque fasciculis. Ab æquinoctio verno feri-
 tur apium, semine paululum in pila pulsato. Crispus sic putant fieri, aut si solum calce-
 tur cylindro pedibusve. Proprium ei, quòd colorem mutat. Honos ipsi in Achaia, co-
 ronare victores sacri certaminis Nemeæ. Eodem tempore feritur menta planta: vel si 50
 nondum germinat, spongia. Minus hæc humido gaudet. Æstate viret, hyeme flavescit.

- Genus eius sylvestre, mentastrum est. Et hoc propagatur, ut vitis, vel si inuersi rami ferantur. Mentæ nomen suauitas odoris apud Græcos mutauit, cum alioqui mintha vocaretur: unde veteres nostri nomen declinauerunt. Grato menta mentas odore percurrit in rusticis dapibus. Semel sata, diutina ætate durat. Congruit pulegio, cuius natura in carnariis reflorescens sæpius dicta est. Hæc quoque seruantur simili genere, mentam dico pulegiumque & nepitam. Condimentorum tamè omnium fastidiis cum in unum amicissimum. Nascitur in summa tellure vix hærens, & in sublimè tendens. In putridis & calidis maximè locis, medio ferendum vere. Alterum eius genus sylvestre, quod rusticum vocant, alij Thebaicum: si tritum ex aqua potetur, in dolore stomachi prodest.
- 10 In Carpetania nostri orbis maximè laudatur: alioqui Æthiopico Africòque palma est. Quidam huic Ægyptium præferunt. Sed præcipuè olusatrum miræ naturæ est. Hippofelinum Græci vocant, alij smyrneum. E lacryma caulis sui nascitur. Seritur & radice. Succum eius qui colligunt, myrrhæ saporem habere dicunt. Autorque est Theophrastus, myrrha sata natum. Hippofelinum veteres præceperant in locis incultis, lapidosis, iuxta maceriam feri: nunc & repastinato seritur, & à Fauonio post æquinoctium autumnii. Quippe cum capparitis quoque feratur siccis maximè, area in defossu cauata, ripisque vndique circumstructis lapide: aliàs euagatur per agros, & cogit solum sterilefcere. Floret ætate. Viret vsque ad Vergiliarum occasum, sabulosus familiarissimum. Vitia eius, quòd trans maria nascitur, diximus inter peregrinos frutices. Peregrinum &
- 20 Careum, gentis sui nomine appellatum, culinæ principale. In quacunque terra feri vult, ratione eadem, qua olusatrum. Laudatissimum tamen in Caria, proximum Phrygia. Ligusticum sylvestre est in Liguriæ suæ montibus: feritur vbique: suauius satium, sed sine viribus. Panacem aliqui vocant. Crateuas apud Græcos cunilam bubulam eo nomine appellat. Cæteri ferè conyzoides, cunilaginem: thymbram verò, quæ sit cunila. Hæc apud nos habet vocabulum & aliud, satureia dicta in cõdimentario genere. Seritur mense Februario, origano æmula. Nusquam vtrunque additur, quippe similis effectus. Sed cunilæ Ægyptium origanum tantum præfertur. Peregrinum fuit & lepidium. Seritur à Fauonio: dein cum fruticauit, iuxta terram præciditur: tunc runcatur, stercoreaturque per biennium hoc. Postea iisdem fruticibus vtuntur, si nõ sæuitia hyemis ingrauat,
- 30 quando impatientissimum est frigorum. Exit & in cubitalem altitudinem, foliis laurinis, sed mollibus: vsusque eius nõ sine lacte: Gith pistrinis, anisum & anethum culinæ & medicis nascuntur. Sacopenium & ipsum in hortis quidem, sed medicinæ tantum. Sunt quædam comitantia aliorum satus, ut papauer. Nanque cum brassica feritur, ac portulaca, & eruca cum lactuca. Papaueris satii tria genera: Candidum, cuius semen tostum in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur. Hoc & panis rustici crustæ inspergitur affuso ouo inhærens, vbi inferiorem crustam apium githque cereali sapore condiunt. Alterum genus est papaueris nigrum, cuius scapo inciso lacteus succus excipitur. Tertium genus rhœam vocant Græci, id nostri erraticum. Sponte quidem, sed in aruis cum hordeo maximè nascitur, erucæ simile, cubitali altitudine, flore rufo & protinus
- 40 deciduo: unde & nomen à Græcis accepit. De reliquis generibus papaueris sponte nascentis dicemus in medicinæ loco. Fuisse autem in honore apud Romanos semper, indicio est Tarquinius Superbus, qui legatis à filio missis decutiendo papauera in horto altissima, sanguinarium illud responsum hac facti ambage reddidit. Rursus alio comitatu æquinoctio autumnii feruntur coriandrum, anethum, atriplex, malua, lapathum, cærefolium, quod pæderota Græci vocant: & acerrimum sapore, ignei effectus ac saluberrimum corpori, sinapi, nulla cultura, melius tamen planta tralata. Quin è diuerso vix est sato semel eo liberare locum, quoniam semen cadens protinus viret. Vfus eius etiam pro pulmentario in patellis decocto, citra intellectum acrimoniæ. Coquantur & folia, sicut reliquorum olerum. Sunt autem trium generum: Vnum gracile, alterum simile
- 50 rapi foliis, tertium erucæ. Semen optimum Ægyptium. Athenienses napy appellauerunt, alij thapsi, alij saurion. Serpyllo & sisymbrio mōtes plerique scatent, sicut in Thra-

cia, vbi aquæ deferunt ex iis auulsos ramos feruntque. Item Sicyone ex suis montibus, & Athenis ex Hymetto. Simili modo & sifymbrium ferunt. Latissimum nascitur in puteorum parietibus, & circa piscinas ac stagna.

De fœniculo & cannabe.

CAP. IX.

Reliqua sunt ferulacei generis, ceu fœniculum, anguibus (vt diximus) gratissimum, ad condienda plurima, cum inaruit. Eique perquam similis thapsia, de qua diximus inter externos frutices. Deinde vtilissima funibus cannabis feritur à Fauonio. Quò densior est, eò tenerior. Semen eius cum est maturum, ab æquinoctio autumnani distringitur, & Sole aut vento aut fumo ficcatur. Ipsa cannabis vellitur post vindemiam, ac lubricationibus decorticata purgatur. Optima Alabandica, plagarum præcipuè vsibus. Tria eius ibi genera. Improbatur cortici proximum, aut medullæ: laudatissimum est è medio, quæ mela vocatur. Secunda Mylasea. Quod ad proceritatem quidem attinet, Rosea agri Sabini arborum altitudinem æquat. Ferulæ duo genera in peregrinis fruticibus diximus. Semen eius in Italia cibus est. Conditur quippe duratque in vrceis, vel anni spatio. Duo eius genera: caules, & racemi. Corymbiam hanc vocant, corymbosque quos condiunt.

De morbis hortorum, & remedia circa formicas, erucas, & culices.

CAP.

X.

Morbos hortensia quoque sentiunt, sicut reliqua terræ sata. Nanque & ocimum senecta degenerat in serpyllum, & sifymbrium in calamintham. Et ex semine brassicæ veteris rapa fiunt, atque inuicem. Et necatur cuminum ab imo dorso, nisi repurgetur. Est autem vnicaule, radice bullo simili, non nisi in solo gracili nascens. Aliàs priuatim cumini morbus scabies. Et ocimum sub Canis ortu pallescit. Omnia verò accessu mulieris menstrualis flauescunt. Bestiolarum quoque genera innascuntur. Napis culices, raphano erucæ, & vermiculi: item lactucis & oleri: vtrisque hoc amplius limaces & cochleæ. Porro verò priuatim animalia, quæ facillimè stercore iniecto capiuntur, condentia in id se. Ferro quoque non expedire tangi rutam, cunilam, mentam, ocimum, autor est Sabinus Tyro in libro Cepuricôn, quem Meccœnati dicauit. Idem contra formicas, non minimum hortorum exitium, si non sint rigui, remedium monstrauit, limum marinum aut cinerem obturandis earum foraminibus. Sed efficacissimè heliotropio herba necantur. Quidam & aquam diluto latere crudo inimicam eis putant. Naporum medicina est, siliquas vnà feri, sicut olerum cicer. Arcet enim erucas. Quo si omisso iam natæ sint, remedium est ab sinthii succus decocti inspersus, & fedi quam aizoum vocant: genus hoc herbæ diximus. Semen olerum si succo eius madefactum feratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. In totum verò nec erucas, si palo imponatur in hortis ossa capitis ex equino genere fœminæ duntaxat. Aduersus erucas & cancrum fluuiatilem in medio horto suspensum auxiliari narrant. Sunt qui sanguineis virgis tangunt ea, quæ nolunt his obnoxia esse. Infestant & culices hortos riguos præcipuè, si sint arbusculæ aliquæ. Hi galbano accenso fugantur.

Quæ magis sint fortia vel minus, & quibus salsa aqua profint.

CAP. XI.

Nam quod ad permutationem seminum attinet, quibusdam ex iis firmitas maior est, vt coriandro, betæ, porro, nasturtio, sinapi, erucæ, cunilæ, & ferè acribus. Infirmiora autem sunt atriplici, ocimo, cucurbitæ, cucumi: & æstiuæ omnia hybernis magis durant, minimè autem gethyum. Sed ex his quæ sunt fortissima, nullum vltra quadrimatum vtile est, duntaxat ferendo. Cunilis & vltra tempestiuæ sunt. Peculiaris medicina raphano, betæ, rutæ, cunilæ, in salsis aquis, quæ & alioqui plurimum suauitatis & fertilitati conferunt. Cæteris dulcium aquarum rigua profunt. Vtilissimæ ex iis, quæ frigidissimæ, & quæ potu suauissimæ. Minus vtilis è stagno, & quas elices inducunt, quoniam herbarum semina inuehunt. Præcipuè tamen imbres alunt. Nam & bestiolarum innascentes necantur.

Ratio

Ratio rigandorum hortorum, & quæ translata meliora fiunt, & de succis hortensium
& saporibus.

CAP. XII.

His horæ rigandi matutina atque vespera, ne inferuescat aqua Sole. Ocimo tantum
& meridiana: etiam fatum celerrimè erumpere putant, inter initia feruenti aqua as-
persum. Omnia autem translata meliora grandioraque fiunt, maximè porri napique. In
translatione & medicina est, desinuntq; sentire iniurias, vt gethyum, porrum, raphani,
apium, lactuca, rapæ, cucumis. Omnia autem syluestria ferè sunt & foliis minora & cau-
libus, succo acriora, sunt cunila, organu, ruta. Solum verò ex omnibus lapathu syluestre
melius: hoc in fatiuis rumex vocatur, nasciturque fortissimū: traditur certè semel fatum
10 durare, nec vinci vnquam à terra, maximè iuxta aquam. Vfus eius cum ptisana tantum in
cibis leuiorem gratiorèque saporem præstat. Syluestre ad multa medicamina vtile est.
Adeoq; nihil omisit cura, vt carmine quoq; comprehensum reperiam, in fabis caprini fi-
mi singulis cauatis, si porri, erucæ, lactuca, apij, intubi, nasturtij femina inclusa serantur,
mirè prouenire. Quæ sunt & syluestria, eadem in fatiuis ficciora intelliguntur & acriora.
Nanq; & succorū saporūque dicēda differētia est, vel maior in his, quàm pomis. Sunt
autem acres cunilæ, origani, nasturtij, sinapis. Amari, absinthij, cetaurei. Aquatiles, cucu-
meris, cucurbitæ, lactuca, Acuti ^{a T. tani cu-} tātum cunilæ. Acuti & odorati, apij, anethi, fœniculi. Sal-
20 sus tantum è saporibus non nascitur: aliquando extrà insidit pulueris modo, & circulis
tantum aquæ: vt intelligatur vana, ceu plerunq; vitę persuasio. Panax piperis saporè red-
dit, & magis etiam siliquastrū, ob id piperitidis nomine accepto. Libanotis odorem thu-
ris, murrha myrrhæ. De panace abundè dictū est. Libanotis locis putribus & macris ac-
roscidis feritur femine. Radicem habet olusatrici, nihil à thure differentem. Vfus eius post
annum stomacho saluberrimus. Quidā eā nomine alio rosmarinum appellant: Et smyr-
nium olus feritur iisdem locis, myrrhæque radice resipit. Eadē & siliquaastro satio. Reli-
qua à cæteris & odore & sapore differunt, vt anethum. Tātāque est diuersitas atq; vis, vt
non solū aliud alio mutetur, sed etiam in totum auferatur. Apio eximunt coqui obso-
niis acetum, eodem cellarij in faccis odorem vino grauem. Et hætenus hortensia dicta
sint, ciborum gratia duntaxat. Maximum quidem opus in iisdem naturæ restat, quoniam
prouentus tantum adhuc, summāsque quasdam tractauimus. Vera autem cuiusque na-
30 tura nō nisi medico effectu pernosci potest, opus ingēs occultūque diuinitatis, & quo
nullum reperiri possit maius. Ne singulis id rebus cōtexeremus iusta fecit ratio, cū ad
alios medendi desideria pertinerent, lōgis vtriusq; dilationibus futuris, si miscuissemus.
Nunc suis quæque partibus constabunt, poteruntque à volentibus iungi.

C. PLINII SECUNDI NAT- TURALIS HISTORIÆ

LIBER XX.

40

PROOEMIUM.

50

MAXIMUM hinc opus naturæ ordiemur, & cibos suos homi-
ni narrabimus, faterique cogemus ignota esse, per quæ viuat. Ne-
mo id paruum ac modicum existimauerit, nominum vilitate
deceptus. Pax simul in his aut bellum naturæ dicetur, odia
micitiaque rerum surdarum ac sensu carentium. Et quo magis
miremur, omnia ea hominum causa (quod Græci sympathiam
appellauere) quibus cuncta constant, ignes aquis restinguenti-
bus, aquam Sole deuorante, Luna pariente, altero alterius in-
iuria deficiente fidere. Atque vt à sublimioribus recedamus, ferrum ad se trahente